

Економічні науки

УДК 332.146

В.М. Тісунова, доктор економічних наук, професор Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка

ПЕРСПЕКТИВНІ ПРОГРАМИ ЕКОНОМІЧНОГО І СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

Узагальнено й розвинено науково-методичні засади розробки програм економічного і соціального розвитку регіону. Визначено концептуальні підходи до вибору цілей і завдань програмування територіального розвитку на основі формування етапів цільових заходів.
Ключові слова: *програми економічного та соціального розвитку, програмування, регіон, розвиток*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасна економічна політика надає все більше можливостей регіонам в досягненні їх позитивних результатів. Такі заходи регулюючого впливу як регіональні програми прискорюють досягнення цих змін. Тому планування і прогнозування економічного і соціального розвитку регіону набуває характеру базового в діяльності владних державних структур та органів місцевого самоврядування у процесі виконання ними управлінських функцій. У той же час дія програм економічного і соціального розвитку регіону, на жаль, не вирішує усіх тих проблем, для розв'язання яких вони приймаються.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Проблематика програмування є багатоаспектною, у полі уваги вітчизняних науковців перебувають питання на рівні мікро-, мезо- і макрорівнів [1; 2; 8-11]. Проте як у практиці управління національним господарством, так і її регіонами в науковій літературі залишається відкритою проблема формування дієвої системи заходів, які б підвищували достовірність програм економічного та соціального розвитку і забезпечували комплексність управління відтворювальними процесами в регіоні в цілому.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є розгляд правової та методичної бази розробки програм соціально-економічного розвитку регіону та підготовка пропозицій для їх формування.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Закон України „Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України” встановив загальний порядок розробки, затвердження і виконання відповідних документів, а також права і відповідальність учасників цього процесу. Цим законом передбачена щорічна розробка програм економічного і соціального розвитку області, району, міста, взаємоузгоджених з Державною програмою економічного і соціального розвитку України на відповідний рік (ст. 17) [3].

Підготовка програм соціально-економічного і культурного розвитку, а також цільових програм з інших питань самоврядування віднесена до власних повноважень виконавчих органів сільських, селищних, міських рад згідно Закону України „Про місцеве самоврядування в Україні” [4]. Аналогічні програми, що розробляються районними та обласними державними адміністраціями, затверджують, відповідно, районні і обласні ради.

Зараз значні зусилля працівників апарату обласних держадміністрацій, особливо економічних підрозділів, зосереджені на формуванні щорічно затверджуваних до початку планованого періоду програм. При такому підході результати виконання попередньої програми визначаються за очікуваними показниками, вони ж вводяться в програму на майбутній рік.

Ця обставина призвела до постійного використання в затверджуваних програмах орієнтовних даних про функціонування господарського комплексу в передплановому періоді, що знижує регулюючу роль цих документів. Крім того, у зв'язку з інерційністю економічної системи в цілому, а також її окремих галузей і сфер, витрати на щорічну розробку програм не адекватні отримуваній новизні інформації.

На практиці ці обставини вже звертають на себе увагу і відомі спроби зменшити їх негативний вплив. Наприклад, на сесії Луганської обласної ради рішенням від 27.04. 2007 р. № 12/6 затверджена Програма економічного і соціального розвитку області на 2007-2011 рр. [5]. Основна перевага середньострокових програм, у порівнянні з короткостроковими, полягає в обліку чинника часу та етапів відтворювальних процесів в економіці області, можливості коректування її показників при істотній зміні в дії внутрішніх і зовнішніх економічних чинників.

Типова структура програм затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 26.04. 2003 р. № 621 [6]. Проведений аналіз цілей, структури і змісту програм п'яти областей – Донецької, Дніпропетровської, Запорізької, Луганської і Харківської, які діють на сьогодні згідно з цією Постановою, свідчить про об'єктивне прагнення областей формувати програми, орієнтуючись на власні умови господарювання, що призводить до істотних відступів від типових вказівок. У повній відповідності з типовою структурою, затвердженою вищезазначеною Постановою, розроблена тільки програма Луганської області. З іншого боку, в обласних програмах вводяться розділи, які відсутні в типовій структурі.

Програма Луганської області на 2007-2011 рр. як мету розвитку економіки регіону визначає „...створення сприятливих умов для підвищення конкурентоспроможності та інвестиційно-інноваційної активності підприємств області, забезпечення стійкого розвитку, подолання стану депресивності, подальшого соціального і гуманітарного розвитку суспільства” [5]. Зазначена мета та заходи програми свідчать про її важливу роль для економіки області. Проте її аналіз свідчить про наявність певних недоліків, які характерні теперішньому програмуванню [2, с. 52]: невизначеність місця програм економічного і соціального розвитку у довготерміновій стратегії розвитку країни; нечітке визначення і обґрунтування кількісних параметрів результатів; невизначеність дієвих механізмів реалізації програм у частині інструментального аспекту; надмірне акцентування уваги на законотворчій роботі; перенасичення великою кількістю пріоритетів і цілей, що ускладнює концентрацію зусиль на вирішенні конкретних проблем регіону та ін.

У зв'язку з відсутністю сучасної єдиної методики розробки обласних програм, результатів технологічно і науково обґрунтованих розрахунків важливого значення набувають підходи до діагностики стану ринкового середовища в регіоні. По її результатах виявляються найбільш актуальні проблеми і визначаються способи вирішення в планований період. Для максимально деталізованої розробки перспективних програм економічного і соціального розвитку на рис. 1 представлена модель програмного перетворення ринкового середовища в регіоні.

Діагностику доцільно здійснювати по наступних напрямках: реальний сектор економіки, соціальна сфера, ринкові і соціальні інституції. Останній напрям першого етапу (рис. 1) є серйозною проблемою в розвитку регіональної політики в Україні [7; 8]. Практично у всіх європейських державах функціонує окремий орган або навіть система органів, які займаються виключно регіональним розвитком [9; 10]. На думку вчених [11, с. 12], лише органи місцевого самоврядування є компетентними і зацікавленими особами в забезпеченні інтересів населення та комплексного розвитку регіону і з цим потрібно погодитися.

Дієвість перспективної програми економічного і соціального розвитку області залежить від вибору пріоритетів. На думку В. Захарченко, В. Вайсмана, Е. Молина, до основних критеріїв вибору пріоритетів структурної політики регіонального розвитку відносяться: „...відповідність передовим технологічним укладам; реалізація конкурентних переваг регіону; підвищення структурної гнучкості регіональної економіки; забезпечення умов життєдіяльності в регіоні, необхідних для стійкого розвитку (продовольча та екологічна безпека, підтримка розвитку культури, науки, освіти і охорони здоров'я)” [9, с. 151]. Для Луганської області цей список можливо поширити також такими пріоритетами як реалізація конституційного принципу відповідальності власника та створення безкризового сектору в економіці регіону. Тільки адекватне визначення пріоритетів різного порядку, їх відповідність один одному, несуперечливість можуть забезпечити виконання перспективних цілей (II етап, рис. 1).

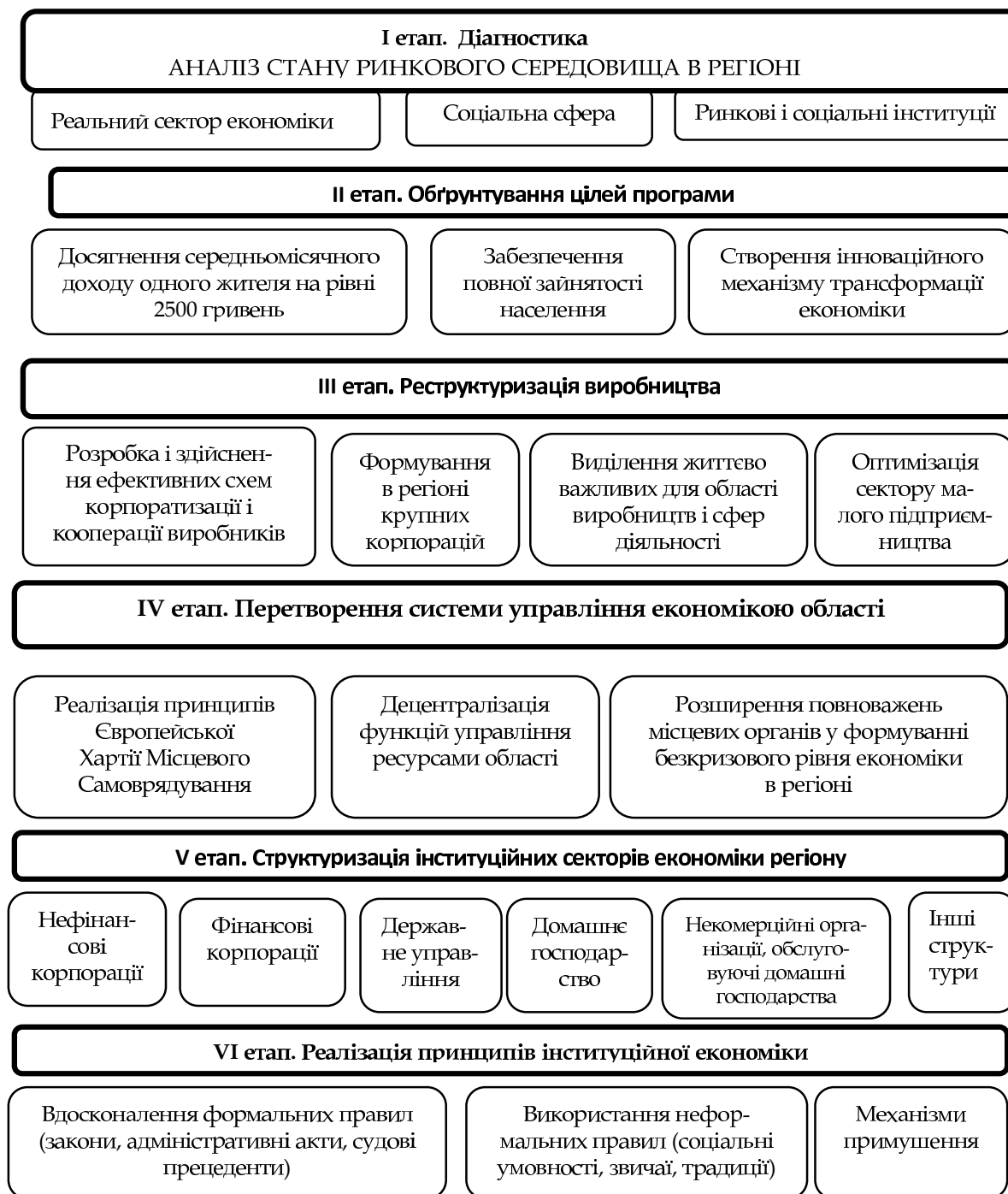

Рис. 1. Модель програмного перетворення ринкового середовища в регіоні

На третьому етапі „Реструктуризація виробництва” (рис. 1) потрібно визначити ті підприємства регіону, які потребують регіональної підтримки. Часовий обрій регіональної програми повинен визначатися тривалістю робіт у відібраних для надання підтримки проектах. Сформована таким чином програма стає реальним робочим інструментом стимулювання структурних перетворень і програм реструктуризації окремих підприємств.

Окрім нормативного та інституційного забезпечення для здійснення державної регіональної політики (IV етап, рис. 1), необхідне відповідне вимогам Європейського Союзу дотримання певних інших важливих умов, зокрема ефективне і прозоре використання всіх видів ресурсів і узгодження їх з довгостроковою стратегією територіального устрою держави.

Необхідно відзначити, що нині обласні програми не є інструментом управління виробничими ресурсами. Органи місцевого самоврядування в ринкових умовах не можуть

контролювати технологічні процеси на більшості підприємств. Вимоги, які містяться в програмах, і показники по економії ресурсів не достатньо обґрунтовані. Тому з позицій відтворення і ефективного використання трудових ресурсів першочерговому розгляду при програмуванні підлягають завдання зниження ресурсоемності виробництва за рахунок зростання доданої вартості і забезпечення ефективного використання ресурсів в галузях, що виробляють продукцію, послуги і роботи першої необхідності. Наприклад, в Луганській області найбільш ресурсоемними видами діяльності є обробна промисловість, будівництво, виробництво і розподіл електроенергії, газу і води.

У ході дослідження підтверджено, що регіони України перебувають на різних стадіях індустріального розвитку, при цьому лише Київська і Харківська області мають його постіндустріальну спрямованість. Поряд з цим у передових країнах з кінця XIX століття помітний вплив на розвиток економіки почали надавати культурні чинники, що свідчило про перехід суспільства з індустріальної в нову стадію. До однієї з цих стадій відноситься інституційна економіка. Тому на п'ятому етапі „Структуризація інституційних секторів економіки регіону” (рис. 1) потрібно розглянути окремі аспекти інституціалізації економіки в регіонах, зокрема проблеми контролю за дотриманням інституційних умов трансформації економіки. Необхідний аналіз і узагальнення інформації по практиці контролю за дотриманням законодавства і нормативних актів, виявлення причини їх недосконалості. З метою систематизації діяльності по контролю інституційних умов ринкових перетворень економіки як першочерговий захід запропоновано структурувати за інституційними секторами економіки.

Існуюча практика контролю у регіонах України за дотриманням інституційних умов ринкових перетворень економіки не має цілеспрямованого характеру. Чисельні суб'єкти державного контролю і нагляду забезпечують свої функції відповідно до їх компетенції. Ефективність інституційних норм ними, як правило, не оцінюється. Підрозділи обласних державних організацій, відповідальні за проведення регулюючої політики, лише відстежують ефективність регулюючих актів, що приймаються. Тому шостий етап „Реалізація принципів інституційної економіки” (рис. 1) пов'язано з процедурою підготовки, прийняття, відстеження та перегляду нормативно-правових актів, які регулюють дію програм економічного і соціального розвитку регіонів України.

Висновки з даного дослідження та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Таким чином, підготовку перспективної програми економічного і соціального розвитку регіону доцільно формувати за етапами, які представлені на рис. 1. Така модель програмування соціально-економічного розвитку регіонів забезпечить розвиток механізму ринкових перетворень і комплексність управління відтворювальними процесами на території області, створить умови для збалансованого розвитку області, посилить економічну активність в містах і районах, що сприятиме поступовому пом'якшенню міжрегіональних диспропорцій, зменшенню ризиків утворення депресивних територій.

У перспективній програмі в якості ефективної форми регулюючого впливу на ринкові відносини запропоновано створювати інституційний сектор безкризової економіки регіону. Цей сектор характеризується наявністю в органів місцевого самоврядування повноважень з використання ресурсів області для забезпечення нормативних потреб населення і корпоратизацією спрямованої на це діяльності.

Порядок формування програм на один рік знижує регулюючу роль цих документів. На підставі цього встановлена недоцільність збереження такої форми розробки програм економічного і соціального розвитку областей. Тому в регіонах необхідно перейти до розробки середньострокових програм (на 5 років).

Список використаних джерел

1. Планування та прогнозування соціально-економічного розвитку регіонів: Підручник. – Суми: ВТД “Університетська книга” 2004. – 442 с.
2. Постніков В. Програмування соціально-економічного розвитку як інструмент державного регулювання якості життя населення/ В. Постніков // Економічний аналіз. – 2010. – Випуск 7. – С. 51-54.
3. Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України: Закон України від 23.03. 2000 р. № 1602-III // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 25. – Ст. 195.
4. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05. 1997 р. № 280/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 24. – Ст. 170. – (Зі змін.).

5. Програма економічного і соціального розвитку Луганської області на 2007-2011 рр.: прийнята на сесії обласної ради 27.04. 2007 р. № 12/6 [Електронний ресурс] // Сайт Луганської обласної державної адміністрації. – Режим доступу: <http://www.loga.gov.ua>.
6. Про розроблення прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку та складання проекту державного бюджету: Постанова Кабінету Міністрів України від 26.04. 2003 р. № 621 [Електронний ресурс] // Нормативні акти України. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1052.603.0>.
7. Попов В. Шокотерапия против градуализма: 15 лет спустя [Электронный ресурс] / В. Попов // Экономический Портал – Российский Федеральный образовательный портал (Экономика России и мировая экономика, 9 октября 2008 г.) – Режим доступа: <http://instituciones.com/general/628-shokoterapiya.html>.
8. Зова В.А. Інституційні передумови забезпечення управління соціальним розвитком / В.А. Зова // Город, регион, государство: экономика-правовые проблемы хозяйствования: сб. науч. трудов; НАН Украины. Ин-т экономика-правовых исследований. – Донецк: „Вебер” (Донецкое отделение). – 2009. – Т. 2. – С. 95-101.
9. Захарченко В. Современная региональная экономика: моногр. / В. Захарченко, В. Вайсман, Е. Молина. – Одесса: Наука и техника, 2004. – 160 с.
10. Пархоменко В. К вопросу реорганизации экономических служб местных правительств на департаменты экономического развития / В. Пархоменко // Нові виробничі системи і прискорений розвиток регіонів: матеріали міжнар. економічного форуму (Київ, 16 листоп. 2001 р.). – К.: Логос, 2001. – С. 113-117.
11. Пылыпив В. Управленческие аспекты децентрализации в контексте административно-территориальной реформы в Украине / В. Пылыпив // Экономика Украины. – 2008. – № 3. – С. 12-19.

***Аннотация.** Обобщены и раскрыты научно-методические основы разработки программ экономического и социального развития региона. Определены концептуальные подходы к определению целей и задач программирования территориального развития на основе формирования этапов целевых мероприятий.*

***Ключевые слова:** программы экономического и социального развития, программирование, регион, развитие.*

***Annotation.** In the article scientifically-methodical bases of program of economic and social development of region development are generalized and developed. The conceptual approaches to target selection and programming tasks of territorial development based on the formation stages of targeted interventions are defined.*

***Keywords:** programs of economic and social development, programming, region, development.*

УДК 631.158:331.522.4

С.Д. Лучик, доктор економічних наук, в. о. професора ПДАТУ

ОЦІНКА РЕГІОНАЛЬНИХ ТЕНДЕНЦІЙ ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Дана оцінка зайнятості населення у сільськогосподарському виробництві у розрізі регіонів. Визначені напрями забезпечення ефективної зайнятості сільського населення для збереження трудового потенціалу села.

***Ключові слова:** зайнятість, регіональні тенденції, сільське безробіття, управління трудовим потенціалом, збереження трудового потенціалу села*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Питання формування зайнятості населення – одне з найбільш складних соціальних проблем для всіх без винятку країн, оскільки воно повинно враховувати права людей на трудову діяльність, забезпечення достатнього життєвого рівня, необхідність перерозподілу національного прибутку на потреби соціального захисту. В умовах ринкової